

LBRIS

We know
books

RUXANDRA CESEREANU

DECEMBRIE '89
Deconstrucția
unei revoluții

Ediția a III-a revăzută și adăugită

EDITURA

Fundației Culturale
MEMORIA

2024

Cuprins

Precizare la ediția a III-a, revăzută și adăugită	9
Cuvânt introductiv	11
Înainte de 1989	15
1. Greva minerilor din Valea Jiului, 1977	17
Începutul	17
Măsuri înainte de venirea lui Ceaușescu în Valea Jiului	18
Întâlnirea cu Ceaușescu	18
Represiunea	19
Propagandă și manipulare.....	21
Sensul mișcării din Valea Jiului	22
Concluzie	24
Post-scriptum	24
2. Revolta muncitorilor din Brașov, 1987	27
Cauzele și începutul revoltei	28
Desfășurarea revoltei	30
Ședințele de înfierare a manifestației și de destituire a conducerii IABv	32
Represiunea	32
Amenințări verbale	32
Tortura fizică	34
Tortura psihică	36
Transportul la București	37
Reeducarea	39
Rezistența la anchetă	39
Declarațiile false și cosmetizarea istoriei	39
Ecouri studențești	40
Procesul	40
Deportarea și urmările revoltei	42
Concluzie	43

Timișoara (15-20 decembrie 1989) și București (21-22 decembrie 1989)	45
Puriștii (susținătorii ideii de revoluție pură)	61
1. Cei din afara Puterii.....	63
2. Cei din interiorul Puterii	71
3. Alte voci	87
Teoria conspirației	91
1. Teoria complotului extern	93
2. Teoria complotului intern	111
Teza revoluției hibridate cu o lovitură de stat	131
Addenda	171
Procesul și execuția lui Ceaușescu	173
„Teroriștii”	178
Armata	193
În loc de încheiere	205
O cronologie concisă a anului 1989	207
Bibliografie	213

LBRIS

We know
books

Înainte de 1989

1

Greva minerilor din Valea Jiului, 1977¹**Începutul**

În primele zile ale lunii august 1977, în Valea Jiului are loc o mișcare spontană de revoltă a minerilor din zonă, nemulțumiți de aprovizionarea minimă, de munca prelungită peste program (lucrându-se inclusiv duminicile), de indiferența regimului comunist față de mizeria în care trăiau. Însă punctul nodal îl reprezenta înaintarea limitei de pensionare a minerilor, așa cum era ea stipulată printr-o nouă lege emisă de autoritățile comuniste. Înainte de declanșarea grevei – sau chiar și în timpul ei –, unii mineri lansează inițiativa ca un grup reprezentativ din zonă să plece la București pentru a discuta cu liderii comuniști și a încerca să rezolve problema, dar se renunță repede la această variantă. Probabil fiindcă minerii conștientizează că trebuie să rămână uniți și că orice fel de autodispersare le-ar fi fatală. Înainte de declanșarea grevei sau în primele momente ale ei, atunci când au fost obstrucționați de șefii de sectoare, minerii i-au agresat verbal sau chiar fizic pe unii dintre aceștia.

¹ Pentru sinteza de față am consultat următoarele lucrări: Mihai Barbu, Gheorghe Chirvase (coord.), *După 20 de ani sau Lupeni '77 - Lupeni '97*, prefață de Emil Constantinescu, cotidianul Matinal și Editura Cameleonul, Petroșani, 1997; Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, traducere de Delia Răzdolescu, Fundația Academia Civică, București, 1997; „Scrisoarea a 22 de mineri români”, *Libération*, 12 octombrie 1977; Alin Rus, *Valea Jiului: o capcană istorică. Studiu de antropologie culturală*, Editura Realitatea românească, București, 2003. Am folosit, de asemenea, articolul „Lupeni '77 - Laboratorul Puterii”, semnat de Ioan Velica și Dragoș Ștefan, publicat în Romulus Rusan (ed.), *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, Fundația Academia Civică, București, 2003. Semnalăm, de asemenea, lucrările Mihai Barbu, Marian Boboc, *Lupeni '77. Sfânta Varvara versus tanti Varvara*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2005; Marian Boboc, Mihai Barbu, *Strict secret. Lupeni 1977. Filajul continuă!*, Editura Autograf MJM, Craiova, 2007.

Măsuri înainte de venirea lui Ceaușescu în Valea Jiului

Înainte de sosirea lui Ceaușescu în zonă, spațiul de grevă este marcat de discursuri revendicative și de o stare de nervozitate maximă. Ilie Verdeț, aparatcic trimis de Ceaușescu să rezolve situația, este incapabil să poarte un dialog prin care să soluționeze revendicările (aceasta și fiindcă nu avea puterea de decizie necesară, totul depinzând de Ceaușescu). La întâlnirea cu Ilie Verdeț se strâng în jur de 20.000 de mineri, dar aceștia refuză să dialogheze în lipsa secretarului general al PCR. Pentru a evita posibile confruntări violente, autoritățile din Valea Jiului infiltrază zona cu informatori și securiști, dar evită să militarizeze regiunea în mod vizibil, pentru a nu se ajunge la prefigurarea unui mic război civil. De asemenea, sunt păzite depozitele de armament, ca nu cumva minerii să intre în posesia unor arme și situația să scape de sub control. Chiar în ziua sosirii lui Ceaușescu, sunt chemate de la Craiova, Târgu Jiu și Deva atât forțe ale trupelor de Securitate, cât și funcționari de partid, care să încerce dispersarea manifestațiilor.

Întâlnirea cu Ceaușescu

La întâlnirea cu Ceaușescu, numărul minerilor se dublează față de cei veniți să discute cu Ilie Verdeț. Deși cifra cea mai cunoscută este de 35.000 de mineri, unele surse indică 40.000 (dintre cei 90.000 de mineri care lucrau la minele din zonă), între care, este adevărat, nu toți veniseră ca să dialogheze cu șeful statului, ci, ca întotdeauna în astfel de situații, unii veniseră din curiozitate ori purtați de val. Cei 35.000 de mineri alcătuiau o „mulțime psihologică” și un „suflet colectiv” (ca să folosesc doar câțiva dintre termenii consacrați de Gustave Le Bon în lucrarea sa de referință *Psihologia mulțimilor*). Însă probabil că erau, măcar parțial, și o „mulțime eroică”.¹

La sosirea lui Ceaușescu, deși atmosfera era incendiară, au existat totuși voci care au strigat „Ceaușescu și minerii”, probabil ca o formă de *captatio benevolentiae* față de președintele țării. Dar s-a strigat și „Lupeni '29!”, ca un fel de legitimare a grevei din 1977 printr-o altă mișcare, greva din 1929, mitizată de comuniști. Constantin Dobre (lăcătuș la mina Paroșeni) citește doleanțele greviștilor în fața lui Ceaușescu, prezentând peste 20 de puncte revendicative legate de programul de lucru, norme, pensii, aprovizionare, locuințe, investiții (de precizat, lista cu revendicări a fost gândită și redactată în casa lui Constantin Grădinaru, șef de brigadă la Uricani). Intervenția lui

¹ În schimb, în 14-15 iunie 1990, când a avut loc cea mai violentă mineriadă din postcomunism, în care minerii – alții decât cei din 1977 – au maltratată studenți și, în general, pe oricine era bănuțat a fi intelectual, aceștia s-au dovedit a fi o „mulțime criminală”.

Ceașescu a durat 5 ore (alte surse indică 7 ore), timp în care el a încercat să explice politica PCR, apelând, previzibil, la demagogia specifică. Discursul său a fost secondat de un murmur general, de proteste și vociferări, iar în cazurile de surescitare nervoasă, chiar de huiduieli, fluierături ori de scandarea „Jos Ceaușescu!”. Șeful statului a fost șicanat sonor întrucât refuza să soluționeze mai ales cererea ca programul de lucru să fie de 6 ore. De fapt, Ceaușescu nu a vrut să înțeleagă ce se petrecea, că greva reprezenta o ruptură între partid și muncitori (caz fără precedent, în România comunistă, la o asemenea amploare). El a fost șocat de neputința sa de a comunica cu muncitorii; de asemenea, s-a temut pentru siguranța și integritatea lui fizică, întrucât, aflat în mijlocul greviștilor, șansele ca gărzile de corp să-l poată apăra erau minime. Drept care, intuind că singura soluție este să facă promisiuni pe care să nu le onoreze, apelează din nou la „limba de lemn”, pe care minerii o cred, deși era evident că măsurile luate vor fi împotriva greviștilor, și nu în favoarea lor. În final, el este aplaudat pentru că promite satisfacerea doleanțelor. În mod previzibil, într-o lună de zile Valea Jiului va fi reciclată și transformată într-o cazarmă. „Liniștiți-vă și reluați-vă lucrul”, îi sfătuiește Ceaușescu pe minerii. Epuizat de discursul său calp și de atmosfera tensionată în care nu se simțea în siguranță, când părăsește platforma de unde le vorbise greviștilor, Ceaușescu are chiar un moment de slăbiciune fizică, sprijinindu-se de unul dintre oamenii săi, ca un bolnav. În timpul grevei s-a strigat însă și „Jos burghezia proletară!”, această scandare avându-și rostul ei. Greviștii protestau la adresa funcționărimii comuniste, care administra Valea Jiului și care profita cvasi-„vampiric” de munca epuizantă a minerilor. Minerii intuiau astfel existența unei nomenclaturi birocratice (pe lângă cea politică și represivă reprezentată de PCR și Securitate), un alt factor de insatisfacție în ceea ce-i privea: funcționărimii respectivă (fără nici un risc de viață) beneficia financiar, în detrimentul salariilor cuvenite minerilor. Prin lozinca „Jos burghezia proletară!”, chiar dacă naiv, minerii din Valea Jiului ironizau comunismul prin chiar una dintre formulele demagogice și clișeele acestuia, anume critica împotriva burgheziei. Sensul era acela că regimul comunist devenise el însuși un stat în care capitalismul continua să funcționeze, dar în folosul unei nomenclaturi comuniste clar delimitate.

Represiunea

Măsurile de reprimare au îmbrăcat diferite forme. Organele de reprimare au apelat mai întâi la recunoașterea minerilor: unii ingineri și șefi de sectoare au fost chemați la Securitate pentru a recunoaște portrete ale greviștilor (fotografiați clandestin). Toți greviștii membri de partid au fost

sanționați ori chiar excluși din PCR. O parte dintre mineri au fost trimiși în județele de origine, printr-o formă „suavă” de deportare. Unii au fost chemați în instanță (întrucât fuseseră considerați violenți în timpul grevei) și condamnați. Condamnările au variat între 2 și 5 ani de închisoare cu muncă corecțională, pentru infracțiunea de tulburare a ordinii publice și ultraj contra bunelor moravuri. Muncă corecțională însemna, de fapt, deportare – dar, așa cum am precizat deja, au fost și greviști care au făcut închisoare propriu-zisă. Minerii au fost intimidați și agresati, în anumite cazuri împreună cu familiile lor. Celor anchetați li s-a pretins insistent să nu mai comită acțiuni, să nu mai țină discursuri împotriva partidului și să nu mai critice regimul comunist. Mulți greviști au fost chemați la Securitatea din Petroșani și maltratați în repetate rânduri, fiind supuși unor tehnici speciale, cum ar fi lovituri la cap sau strângerea degetelor la ușă. La ședințele de prelucrare ce au urmat grevei, protestatarii au fost catalogați drept „elemente anarhice”, „declasate” și „oameni de nimic”. La proces, de asemenea, s-au folosit termeni incriminatori precum „țigani”, „derbedei”, „impostori”, „infractori”.

Bilanțul reprimărilor a fost următorul: au fost interogați cel puțin 600 de mineri; au fost întocmite 150 de dosare; au fost internați la psihiatrie 50 de protestatari; 15 greviști au fost condamnați la închisoare între 2 și 5 ani cu muncă corecțională, dar s-a făcut și pușcărie propriu-zisă – aceștia erau, de fapt, deținuți politici; au fost deportați cel puțin 300 de greviști considerați periculoși. Au fost trecuți în șomaj aproape 4.000 de mineri, pretextul constituindu-l absența de la lucru sau o minimă dispută cu ori protest față de conducerea minelor (pentru acest bilanț, vezi Barbu și Chirvase, 1997, p. 118). Câteva sute de familii au fost mutate din zonă. După închisoare ori deportare, este cunoscut cazul câtorva foști protestatari care au continuat să fie hărțuiți de Securitate; iar un fost protestatar, dezamăgit și angoasat de urmările grevei, la ieșirea din închisoare s-a călugărit. Represiunea a avut și o formă vădită în scop demonstrativ. S-a apelat la învăluirea zonei. Două elicoptere au fost aduse pentru a supraveghea Valea Jiului și a asigura legătura cu Bucureștiul, deși motivul invocat pentru prezența lor a fost acela de a fi la dispoziția victimelor în cazul unor accidente miniere. Forțele de Securitate și de Miliție din Petroșani au fost dublate, iar în preajma tuturor minelor din Valea Jiului s-au desfășurat unități militare. Agenți ai Securității au fost angajați ca muncitori în mine nu doar pentru a informa asupra stării de spirit a celor care lucrau în subteran, ci și pentru a face presiuni psihologice asupra acestora, iar în unele cazuri, chiar pentru agresiuni fizice în văzul tuturor, pentru a intimida colectivitatea. Au fost aduși în zonă și angajați în minerit foști delincvenți de drept comun (eliberați din închisori), în număr relativ mare. Valea Jiului a fost declarată zonă interzisă până la 1

ianuarie 1978. Supravegherea era dură și în alt scop: pentru a stopa orice scurgeri de informații în restul țării ori chiar contactul cu străinătatea. Totuși, chiar și în aceste condiții, 22 de mineri protestatari în numele a alți 800 au izbutit să trimită o scrisoare ziarului francez *Libération*, care a și publicat-o la 12 octombrie 1977. Mass-media din străinătate a stabilit o legătură psihologică internă între „mișcarea Goma”, declanșată în primăvara anului 1977 (Paul Goma cerând în principal respectarea drepturilor omului în România), și mișcarea sindical-revendicativă a minerilor, câteva luni mai târziu, în august 1977.

Propagandă și manipulare

Propaganda comunistă a început să acționeze masiv și fățiș în regiune, pentru a contracara orice altă posibilă revoltă. Ideea era să li se inculce minerilor din nou ideea de „clasă muncitoare avansată”, aliată a Partidului Comunist. Au sporit, astfel, lecțiile ideologice obligatorii. În același timp, diverse instituții de psihologie din București, subordonate autorităților, au făcut teste și sondaje în Valea Jiului. Despre liderul minerilor (deși au existat mai mulți lideri ad-hoc), Constantin Dobre, cel care a citit lista revendicărilor în fața lui Ceaușescu, au circulat mai multe variante legate de viața sa după greva din august 1977. S-a afirmat că acesta a studiat la și a absolvit, la oarecare vreme după grevă, Academia „Ștefan Gheorghiu”, care pregătea activiști de partid. Că a fost racolat de Securitate, prin generalul Emil Macri, direct implicat în represiunea din Valea Jiului – acesta nu l-a lichidat pe liderul minerilor, ci s-a gândit să facă din el un aliat. Cu siguranță că Securitatea l-a amenințat pe Dobre cu suprimarea familiei. Pe de altă parte, Securitatea i-a confecționat lui Dobre, pentru cei rămași în Valea Jiului, un destin punitiv: a răspândit zvonul că a fost judecat și trimis la închisoare ori chiar asasinat. Aceste zvonuri erau menite, pe de o parte, să protejeze noua identitate a lui Dobre, iar pe de altă parte, să instaleze și să propage teama în rândul celor care ar mai fi avut curajul să se revolte împotriva autorităților. O altă variantă a vieții lui Dobre după august 1977 susține că acesta ar fi fost internat într-un azil psihiatric, unde a fost supus unui tratament de spălare a creierului pe care regimul comunist din România (după modelul sovietic) îl aplica disidenților și opozițivilor în poststalinism. Mai multe voci susțin că Dobre ar fi revenit, în timpul evenimentelor din decembrie 1989, în Valea Jiului, respectiv la Petroșani (apărând în balconul Primăriei, pentru a vorbi mulțimilor), prezentându-se ca fiind fostul lider al greviștilor din 1977, dar că a fost huiduit și alungat pe motiv că devenise activist de partid. Alte voci susțin însă că acel Dobre reîntors în Valea Jiului, în decembrie 1989, era un individ trecut prin aziluri psihiatrice și că pasi-